

РОЗДІЛ 2 РОМАНСЬКІ МОВИ

УДК 378.147 + 159.953.5 + 811.111

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2020.13-1.26>

ОСОБЛИВОСТІ РЕФЕРУВАННЯ В АСПЕКТІ АЛГОРИТМІЧНОГО УЗАГАЛЬНЕННЯ

FEATURES OF REVIEWING IN THE ASPECT OF ALGORITHMIC GENERALIZATION

Лісовська Р.К.,

orcid.org/0000-0002-1683-9543

приват-доцент кафедри іноземних мов

Одеської національної музичної академії імені А.В. Нежданової

Ричка Т.І.,

orcid.org/0000-0001-5415-4783

доцент кафедри іноземних мов

Одеської національної музичної академії імені А.В. Нежданової

У статті розглядаються особливості реферування в аспекті алгоритмічного узагальнення. Проблеми дисперсії іншомовної лексики на сучасному етапі зумовлюють актуальну необхідність проведення аналогічних досліджень в області лексичної, семантичної та алгоритмічної системностей. Алгоритмізуючий пошук незнайомої лексичної інформації заснований на взаємозв'язку всіх трьох видів системностей із першорядним встановленням найбільш уживаних іменників (підмет + додаток) і дієслів (присудків) і частково прикметників згідно з трактуванням професорів О.М. Соколова, Н.І. Жинкина, А.О. Смирнова, Г.О. Харлова, які вважають, що смислове угруповання слів під час сприйняття текстів нерозривно пов'язане з виділенням смислових опорних пунктів, під якими варто розуміти «не будь-яку опору в запам'ятовуванні», а «щось коротке, стисле, що замінює собою якийсь більш широкий зміст»; при цьому відновлення за мінімальною кількістю слів і «посилань» здійснюється відповідно до утворення скороченого та узагальненого коду – мови «семантичних комплексів». Згідно зі статистичними та емпіричними дослідженнями, вживаність спеціальних іншомовних слів у наукових текстах становить у середньому 5 одиниць на одну сторінку. Загальний словниковий обсяг оригінального наукового тексту за фахом становить 1000 слів на 200 сторінок і 500 слів на 100 сторінок і складається з трьох сторінок, що містять 15 англійських загальнонаукових і музичних слів, розроблених на кожних із чотирьох занять щомісяця, тобто 3 сторінки = 15 слів дає змогу покрити 100 і 200 сторінок тексту.

Згідно з висунутими вимогами необхідно диференціювати систему понять, що виражаються іншомовною лексикою, на загальнонаукові і спеціальні (музичні) і зосередити увагу на генералізуючому (родовому) понятті, яке мало вивчене, але утворює семантику, що розглядається як сукупність основних узагальнених значень (однорідних варіантів перекладу – маловивчена тенденція узагальнень).

З огляду на таку специфічну семантичну особливість необхідне узагальнення музичних і загальнонаукових понять, а також їх кількісного складу, інакше кажучи, складання подальших поглиблених дефініцій, їх узагальнення відповідно до проблем формування та розширення навчально-пізнавальної діяльності.

Ключові слова: поурочні лексичні дози, реферування, музичні і загальнонаукові поняття, узагальнені еталони перекладу, лексична системність, семантична системність, алгоритмічна системність.

The article discusses the features of reviewing in the aspect of algorithmic generalization. The problems of the dispersion of foreign vocabulary at the present time are an urgent need for similar research in the field of lexical, semantic and algorithmic systems. The algorithmic search for unfamiliar lexical information is based on the relationship of all three types of systemicities with the primary establishment of the most used nouns (subject + object) and verbs (predicates) and partially adjectives according to the interpretation of professors A.N. Sokolov, N.I. Zhinkin, A.A. Smirnov, G.A. Kharlov, who believe that the semantic grouping of words in the perception of texts is inextricably linked with the allocation of semantic support points, which should be understood as «not every support in remembering», but «something short, concise, replacing some kind of broader content» and that recovering from the minimum number of words and «premises» is carried out in accordance with the formation of an abbreviated and generalized code - the language of «semantic complexes». In accordance with existing statistical and empirical studies, the use of special foreign words in scientific texts averages 5 units per page. The total vocabulary of the content of the original scientific text in the specialty is 1000 words (one thousand words) per 200 pages and 500 words per 100 pages and consists of three pages containing 15 English general scientific and musical words, worked out at each of the four lessons every month, i.e. 3 pages = 15 words covers one hundred and two hundred pages of text.

According to the requirements put forward, it is necessary to differentiate the system of concepts expressed in foreign vocabulary for general scientific and special (musical) ones and focus on the generalizing (generic) concept, poorly studied, but forming semantics, considered as a set of basic generalized meanings (homogeneous options of translation-poorly studied tendency of generalization).

Given such specific semantic feature, it becomes necessary to generalize musical and general scientific concepts, as well as their quantitative composition, in other words, to compose further in-depth definitions, to generalize them, according to the problems of the formation and expansion of educational and cognitive activity.

Key words: lexical lecture doses, reviewing, musical and general scientific concepts, generalized standards of translation, lexical systematicity, semantic systematicity, algorithmic systematicity.

Постановка проблеми. Однією з основних задач, поставлених перед сучасною освітою, є оптимізація всіх форм навчання, спрямованих на розширення пізнавальних можливостей учнів.

Огляд теорій навчальної діяльності показує, що проблема не знайшла повного відображення і творчої реалізації в навчанні іноземної мови, де проблема розвивального навчання і, зокрема, проблема теоретичного мислення не досліджена, не повністю вирішене питання про психологічне обґрунтування способу багатослівного тлумачення значення іншомовних слів як способу розвитку пам'яті, а також питання дослідження потенційних можливостей учнів стосовно мнемічної діяльності на основі організації системного формування за допомогою збільшених одноразових обсягів лексичної інформації, рецептивного словника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням проблеми з опису системного підходу у процесі аналізу діяльності людини, а також лексико-семантичної системи мови займалися Л.В. Щерба, В.В. Виноградов, В.А. Звегинцев, А.І. Смирницький, О.С. Ахманова, А.А. Уфимцева, О.О. Леонт'єв, О.П. Клименко, А.Е. Супрун, Б.Ф. Ломов, В.П. Кузьмін, Б.А. Душков, С.П. Бочарова, О.Р. Лурія, В.М. Садовський, Д.М. Завалішина, М.І. Сестров, О.Н. Савченко, Г.К. Серєда, Т.В. Тарханова, Г.О. Харлов та ін.

Проблеми дисперсії іншомовної лексики і на сучасному етапі зумовлюють необхідність проведення аналогічних досліджень в області лексичної, семантичної та алгоритмічної системностей. Як показав досвід, теоретичні й експериментальні дослідження вимагають того, щоб реферування здійснювалося в аспекті алгоритмічної системності.

Постановка завдання. Мета дослідження – розробити та обґрунтувати застосування алгоритмічної системності в процесі реферування під час навчання іноземних мов.

Виклад основного матеріалу. У сучасному суспільстві в умовах дефіциту часу і збільшення доступної інформації в геометричній прогресії зростає значущість володіння методами швидкої переробки інформації. Це стосується і професій-

ної, і наукової сфери, де отримання знань безпосередньо залежить від кількості, якості і швидкості переробленої інформації. У зв'язку з цим ефективна професійна діяльність немислима без володіння методами швидкого отримання та якісної переробки інформації. Одним із способів раціоналізації роботи з отримання науково-професійної інформації є реферування тексту.

На наш погляд, алгоритмічне узагальнення як реферування має здійснюватися в аспекті лексичної, семантичної та алгоритмічної системностей. Алгоритмізуючий пошук незнайомої лексичної інформації заснований на взаємозв'язку всіх трьох видів системностей із першорядним встановленням найбільш вживаних іменників (підмет + додаток) і дієслів (присудків) і частково прикметників згідно з трактуванням професорів О.М. Соколова, Н.І. Жинкіна, А.О. Смирнова, Г.О. Харлова, які вважають, що смислове угруповання слів під час сприйняття текстів нерозривно пов'язане з виділенням смислових опорних пунктів, під якими варто розуміти «не будь-яку опору в запам'ятовуванні», а «щось коротке, стисле, що заміщає собою якийсь більш широкий зміст» і що відновлення за мінімальною кількістю слів і «посилань» здійснюється відповідно до утворення скороченого та узагальненого коду – мови «семантичних комплексів» [1].

Згідно з вимогами до складання кандидатського іспиту з іноземної мови ОНМА імені А.В. Нежданової, необхідно прочитати і відреферувати оригінальний науковий текст відповідної музичної спеціальності обсягом не менше 200 сторінок (заочна форма навчання – 100 сторінок) і передати (відобразити) зміст відреферованого тексту в рефераті обсягом в один друкований аркуш машинописних сторінок (24 сторінки).

Згідно зі статистичними та емпіричними дослідженнями вживаність спеціальних іншомовних слів у наукових текстах становить у середньому 5 одиниць на одну сторінку. Загальний словниковий обсяг оригінального наукового тексту за фахом становить 1000 слів на 200 сторінок і 500 слів на 100 сторінок і складається з трьох сторінок, що містять 15 англійських загальнонаукових і музичних слів, розроблених на кожному

із чотирьох занять щомісяця, тобто 3 сторінки = 15 слів дає змогу покрити 100 і 200 сторінок тексту.

Згідно з висунутими вимогами необхідно диференціювати систему понять, що виражаються іншомовною лексикою, на загальнонаукові і спеціальні (музичні) і зосередити увагу на генералізуючому (родовому) понятті, яке маловивчене, але утворює семантику, що розглядається як сукупність основних узагальнених значень (однорідних варіантів перекладу – маловивчена тенденція узагальнень).

З огляду на таку специфічну семантичну особливість необхідне узагальнення музичних і загальнонаукових понять, а також їх кількісного складу, інакше кажучи, складання подальших поглиблених дефініцій, їх узагальнення згідно з проблемами формування та розширення навчально-пізнавальної діяльності.

Пріоритет формування теоретичного мислення розглядається авторами в такій послідовності: а) лексична системність, (сукупність поурочних лексичних доз – підсистем у загальній системі, зумовлена навчальними вимогами і програмою); б) семантична системність (системна організація семантизації структури полісемантичних слів іноземної мови, тобто комплексу слідів зв'язків слів: системність навчання, коли лексичний матеріал мов іншомовних текстів (їх зміст) розкривається та узагальнено трансформується шляхом застосування логічних вправ у процесі мовленнєвої діяльності).

Лексична системність розглядається як кількісний параметр наповнення поурочних доз (їх обсяг), що утворюють систему-мінімум [3]. Узагальнення здійснюється не тільки в лексичному, а й у семантичному аспекті, а також у взаємозв'язку з алгоритмічною системністю. Система розглядається в такій послідовності в контексті методики навчання іноземної мови:

- 1) семантична системність (системна організація семантичної структури полісемантичних слів);
- 2) композиційний аналіз слів у системі.

Узагальнення здійснюється не тільки в лексичному аспекті, а також у семантичному. Сислове угруповання слів у процесі сприйняття текстів нерозривно пов'язане з виділенням смислових опорних пунктів, під якими варто розуміти не будь-яку опору в запам'ятовуванні, а щось коротке, стисле, що заміняє собою якийсь ширший зміст (при цьому відновлення за мінімальним числом слів здійснюється відповідно до утворення скороченого й узагальненого коду – «мови» семантичних комплексів), а також із так званим узагальненим тлумаченням або способом

тлумачення відповідних лексичних понять (узагальненим способом розширеного тлумачення). Цей спосіб треба розглядати як спосіб семантизації, а також узагальненого тлумачення і розвитку залежно від того, в якій мові він застосовується. Як евристичний спосіб тлумачення іншомовного поняття, що виражається іншомовним словом, цей спосіб являє собою чітке, стилістично відшліфоване, емне формулювання узагальненого поняття, що дає змогу без пригадування встановлювати до 5–6 варіантів (однорідних) перекладу, що відображають зміст висловлювання. Наприклад: **air** – *пісня, мелодія, ефір, повітря, арія; дефініція – звук, який ми передаємо і чуємо у повітряному просторі (в ефірі)*.

Слова, що встановлені шляхом дисперсивного пошуку (аналізу) і містять до 5 варіантів перекладу, включаються у відповідні речення, які перекладаються, а слова з музичним (спеціальним) значенням тлумачаться і, відповідно, засвоюються (запам'ятовуються).

Характерно, що спосіб узагальнених еталонів перекладу виконує двояку функцію (зазвичай цю обставину оминають увагою): він слугує ефективним засобом оптимального отримання інформації, а також показником диференційованого, сформованого теоретичного мислення. Цей спосіб допомагає встановити раніше пояснене значення іншомовного слова на основі формулювання узагальненого поняття без пригадування останнього [2].

Системна організація осмисленого запам'ятовування полісемантичних англійських слів за кількісними параметрами і психологічні можливості запам'ятовування збільшених лексичних доз у процесі вивчення іноземної мови (семантичний параметр) показують, що учні осмислено і міцно запам'ятовують 30 слів і більше, що дає їм змогу засвоїти лексичний мінімум у 6000 лексичних одиниць за п'ять років навчання у ЗВО, з огляду на такі розрахунки і міркування: $30 \times 4 = 120$ за місяць і 1200 – за рік, 6000 слів за 5 років навчання. Варто мати на увазі, що кожна лексична доза в обсязі 30 лексичних одиниць, як показало багато спостережень та аналізів, містить у середньому до 10 розгалужених дефініцій. Тому отримуємо $10 \times 4 = 40$ за місяць і 400 – за рік (шкала вищого обчислення), мінімальна – 200 подібних одиниць за рік і 1000 – за 5 років навчання.

Проведені нами експериментально-теоретичні дослідження підтверджують цей факт наявності до 10 генералізуючих (родових) понять у кожній із поурочних лексичних доз обсягом у 30 слів і дають підставу встановити актуальність вжи-

вання (частотність) полісемантичних слів англійської мови на основі алгоритмів, що становлять дефініції короткого адаптованого словника англійських слів обсягом до 1000 одиниць ($200 \times 5 = 1000$ за 5 років навчання).

Алгоритмічна системність заснована на взаємозв'язку з лексичною та семантичною системностями, але рівень розвиваючого узагальнення (хоч і здійснюється на емпіричній основі текстів) проводиться не шляхом формального порівняння, а шляхом глибокого аналізу системи, виявлення в них загального і встановлення зв'язків початкового (вихідного) загального, що, відповідно до нашого дослідження, значно поглиблює розуміння проблеми теоретичного мислення.

Оскільки перетворення, пов'язані з адекватним відображенням змісту текстів, здійснюються за задіяною нами системою не тільки «*per se*», а переважно з опорою на сприйняття емпіричного матеріалу текстів іноземної мови (що зумовлено специфікою його вивчення), ми назвали цей процес «диференційованим теоретичним мисленням». Ми вважаємо правомірним наш висновок, що адекватне відображення змісту іншомовних текстів, що сприймаються, є результатом диференційованого сформованого рівня теоретичного мислення.

Дозиметричне нормування іншомовної лексики необхідно здійснювати за методами, розробленими О.М. Соколовим, В.О. Давидовим, Г.О. Харловим. Алгоритмічна системність у процесі реферування наукових текстів у цифровому позначенні виглядає таким чином: 500 англійських слів, розподілених за текстами навчального року, становить 50 одиниць ($50 \times 10 = 500$). А з розрахунку на кожне заняття – приблизно 12 англійських слів ($50:4$), з яких слова спеціального значення становлять 1–3 одиниці.

Експериментальний лексичний матеріал заноситься у вживаний системний алгоритмічний словничок (складений студентом) із подальшим узагальненням роботи над змістом реферату загалом.

Семантика розглядається як сукупність основних, узагальнених, однорідних варіантів (значень) перекладів. Їх у середньому 5, з яких спеціальних 1 ± 2 понять. Отже, на 100 сторінок тексту за фахом доводиться $2 \times 100 = 200$ речень, що містять спеціальні поняття, і 300 загальнонаукових, що сумарно дає змогу покрити необхідний обсяг лексичного матеріалу в 500 слів. Тому робота з узагальнення змісту реферованого оригінального наукового тексту розглядається як узагальнення еталонних перекладів. Відновлення за мінімальним числом слів здійснюється відповідно до утворення скороченого та узагальненого

коду мови семантичних комплексів. Цей алгоритмічний аспект дав змогу системно узагальнити і розподілити лексичний і семантичний іншомовний матеріал на кожному із занять і покрити зміст наукового тексту загалом. Системний, поурочний аналіз наукового тексту з відповідної спеціальності дає змогу опрацювати до 5 сторінок з обсягом лексики в 30 і більше слів згідно з проведеними експериментально-теоретичними дослідженнями і практикою навчання.

Дослідження наукового тексту починається встановленням, насамперед, підмета – присудка шляхом дисперсійного аналізу, визначається основне значення загальнонаукового характеру і не більше двох варіантів перекладу, встановлюється зміст загальнонаукового та музичного характеру, здійснюється послідовно аналіз родового і музичного витлумачуваного поняття за наведеною нижче схемою.

Пропонується фрагмент експериментальної роботи з реферування наукових текстів, виконаний на основі алгоритмічної системності. Виконавець: Битко Ольга, здобувач кафедри теорії музики і композиції.

1. Blast

a) підривати – The bomb blasted the roof off. / Вибух бомби зніс дах.

b) дуття – to keep furnace in blast – тримати піч під дуттям.

c) плямити, дискредитувати – On they go swearing, blasting. / І ось все так само лають, лають.

d) курити трубку – He takes his blast after dinner. / Щоразу після обіду він викурює трубку.

Муз. e) грати на духовому інструменті, оглушати – The solo trombonist blasted by theen tire orchestra. / Соло тромбоніста оглушило весь оркестр.

2. Glide

a) ковзання, плавний рух – My chariot glide don the road. / Моя коляска плавно котила по дорозі.

b) ширяти в повітрі – swans gliding over the lake – лебеді ширяють над озером.

c) вислизати, йти крадькома – All gold glides, like thawing snow, from the thief's hand. / Все золото вислизає з рук злодія, як талий сніг.

Муз. d) хроматична гама – He brilliantly played a glide. / Він блискуче виконав хроматичну гаму.

e) знак легато, ліга – In this place you have play two bars glide. / У цьому місці ви маєте зіграти два такти на лізі.

Висновки. Алгоритмічне узагальнення здійснюється не тільки в лексичному аспекті, а й у семантичному. Сміслові угруповання слів

під час сприйняття текстів нерозривно пов'язані з виділенням смислових опорних пунктів, під якими варто розуміти не будь-яку опору в запам'ятовуванні, а щось коротке, стисле, що заміняє собою якийсь ширший зміст; при цьому відновлення за мінімальним числом слів здійснюється відповідно до утворення скороченого та узагальненого коду – «мови» семантичних комплексів, що називається узагальненим тлумаченням або способом тлумачення відповідних лексичних понять (узагальненим способом розширеного тлумачення). Цей спосіб варто розглядати як спосіб семантизації, а також узагальненого тлумачення і розвитку залежно від того,

в якій мові він застосовується. Як евристичний спосіб тлумачення іншомовного поняття, що виражається іншомовним словом, цей спосіб являє собою чітке, стилістично відшліфоване, ємне формулювання узагальненого поняття, що дає змогу без пригадування встановлювати до 5–6 варіантів (однорідних) перекладу, що відображають зміст висловлювання. Отже, стає очевидним, наскільки ефективним є використання лексичної, семантичної та алгоритмічної системностей в аспекті диференційованого розвитку теоретичного мислення, оволодіння процесом реферування та розширення пізнавальних можливостей учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Соколов О.М. Внутрішнє мовлення і мислення. М.: Просвіта. 1968. 247 с.
2. Харлов Г.О. Взаємнопроникна спільність пар мов як засіб «присвоєння» знань. *Науковий вісник ПУНПУ ім. К.Д. Ушинського*. 2002. С. 80–83.
3. Харлов Г.О. Психологічні особливості системного навчання іншомовного лексичного матеріалу. *Нові дослідження в психології*. 1990. № 2/3.
4. Харлов Г.О. Про можливість запам'ятовування збільшених лексичних доз при вивченні іноземної мови. *Вопросы психологии*. 1974. № 3. С. 85–92.

УДК 821.133.1:82-31

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2020.13-1.27>

ХАРАКТЕРНІ РИСИ ІДІОСТИЛЮ Г. ШЕВАЛЬЄ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «CLOCHEMERLE»)

GABRIEL CHEVALIER'S IDIOSTYLE FEATURES (A CASE STUDY OF "CLOCHEMERLE" NOVEL)

Опашнюк Н.К.,

orcid.org/0000-0002-3473-8439

*аспірант кафедри романської філології і перекладу
Запорізького національного університету*

У статті досліджуються характерні риси індивідуально-авторського ідіостилю французького письменника першої половини ХХ століття Габрієля Шевальє на матеріалі його роману «Clochemerle». В роботі ідіостиль розглядається як система індивідуально-естетичного використання властивих даному періоду розвитку художньої літератури засобів мовного вираження. Вивчення ідіостилю письменника не повинно обмежуватись суто лінгвістичними розвідками, а має супроводжуватись та доповнюватись даними історії, літературознавства, соціології, культурології тощо. В елементах ідіостилю Г. Шевальє знайшла своє відображення епоха створення його роману «Clochemerle».

Серед характерних рис ідіостилю Г. Шевальє виділено багатоголосся аналізованого роману (за М.М. Бахтіним), яке забезпечується органічним поєднанням включених до тексту різних за жанром елементів, а також забезпечення автором індивідуалізації мовлення персонажів роману за рахунок введення розмовного мовлення з елементами просторіччя та діалектизмів.

Відтворення розмовного мовлення жителів описаного регіону в описану історичну епоху також відзначено як риса ідіостилю письменника. Для цього автор використовує стилізацію розмовного мовлення окремих персонажів, залучаючи різнорівневі елементи, серед яких зміна фонетичного боку слів, морфологічні зміни, відповідне графічне оформлення реплік.

Індивідуально-авторські тропи розглядаються як невід'ємна частина ідіостилю письменника. В романі вони створюють комічний ефект в описах персонажів, тоді як для опису природи тропи позбавлені такої функції.

Прагнення до максимальної реалістичності відображення подій розглядається як характерна риса ідіостилю письменника в обраному творі. В романі автор звертається до реальних та наближених до реальних власних назв, надає історичні або квазіісторичні довідки про окремі місця та події.

Ключові слова: ідіостиль, мовна особистість письменника, регіональний роман, розмовно-просторічне мовлення, індивідуально-авторські тропи.